

HET FRIESE VELD — tijd voor nieuw weidevogelbeleid Twirre in gesprek met Arend Timmerman uit Eastermar

interview: Freek Nijland

Nu het weidevogelbeleid in Friesland weer actueel is, heeft Twirre weidevogelkenner Arend Timmerman gevraagd zijn ideeën voor een Fries weidevogelbeleid toe te lichten. Het interview vindt plaats op dinsdagochtend 26 juli om half elf 's ochtends in de schaduw van de suikerperenboom op ons erf te Gytsjerk. Ondanks de schaduw en het vroege uur is het snikheet. Het interview duurt meer dan twee uur. Een weergave van het gesprek volgt hieronder.

Arend Timmerman (r) en Freek Nijland (l) onder het lover

foto Dick Goslinga

Arend, sinds ik je ken (eind zeventiger jaren) sta je in Friesland vooral te boek als weidevogeldeskundige. Is dat een juist beeld en heeft dat wortels in je jeugd?

Ik ben opgegroeid in de kop van Overijssel en heb in mijn jeugd veel rondgezworven in en rond het Zwarte Meer tussen Genemuiden en het Kampereiland, een moeras- en watervogel-reservaat van Staatsbosbeheer waar mijn vader vlak na de oorlog beheerder was. Als jongens zochten we kievitseieren in de omliggende hooilanden en uiterwaarden langs het Zwarte Water. Daar was de gehele weidevogelgemeenschap nog in volle glorie aanwezig met Kwartelkoning, Kemphaan en Watersnip. Toch waren het niet alleen weidevogels waarin ik belang stelde. Ik interesseerde mij al vroeg voor alle aspecten van de natuur. Dotterbloem-hooilanden, rietmoerassen, jonge verlandingen; de liefde voor en kennis van de natuur is mij met de paplepel ingegoten.

Wanneer werd het serieus?

Eigenlijk begon dat al toen ik lid werd van de CJN (Christelijke Jeugdbond voor Natuurstudie). Dat werd in feite de gangmaker voor mijn latere loopbaan. Na mijn HBS-tijd ging ik naar de Hogere Bosbouwschool, waar ik echter al gauw uitgekeken raakte op de sterke nadruk op cultuurtechniek. Daarna ging ik biologie studeren in Utrecht en kreeg al gauw een baan als werkstudent bij een veldbiologisch onderzoek van TNO. In 1971 solliciteerde ik bij Staatsbosbeheer in Friesland en werd inventarisatie-

medewerker. Op zeker ogenblik moest ik kiezen: studie afmaken of een vaste baan. Ik koos het laatste. Nu ben ik stafmedewerker beheer bij Staatsbosbeheer regio Noord.

Hoe kwamen de weidevogels in beeld bij je werk?

Dat gebeurde al direct begin zeventiger jaren. Met zo'n 5-7 man werden in Friesland net als elders in Nederland graslanden geïnventariseerd op verschillende aspecten, zoals plantengroei, waterhuishouding, weidevogels. Op grond hiervan werden adviezen uitgebracht aan de Natuurbeschermingsraad. Toen zag men al aankomen dat de uitvoering van ruilverkavelingen slopend was voor de natuur op de graslanden. Dat onderzoek werd in Friesland uitgevoerd door Staatsbosbeheer, niet door It Fryske Gea. - *Waarom niet It Fryske Gea?* - In die tijd bleef It Fryske Gea liever verstoken van mogelijke conflictstof met de landbouw, bovendien hield zij zich van oudsher vooral met de 'woeste gronden' bezig. Vanaf 1975 is op grond van deze adviezen de Relatienota voor Friesland ingevuld. Het onderzoek heeft de basis gelegd voor de aanwijzing van veel weidevogelreservaten en beheersgebieden in de jaren daarna. Friesland had veel grasland, dus het lag voor de hand dat hier ook vrij veel reservaat werd aangewezen, waarvan een groot deel weidevogelreservaat.

Je hoort wel eens dat weidevogels oorspronkelijk niet in Nederland voorkwamen. Is dat zo?

Dat klopt maar ten dele. Het begrip 'weidevogel' is cultuurhistorisch bepaald. We zijn bepaalde vogelsoorten uit vochtige graslandmilieu's weidevogels gaan noemen omdat ze in Nederland vooral op door de mens gecreëerde en in stand gehouden graslanden ('weide') broeden. Laten we ons tot de steltlopers bepalen. In de middeleeuwen kwamen verschillende soorten al in Nederland voor, op plaatsen met korte vegetaties. Denk aan grutto's en goudplevieren op hoogvenen, watersnippen hier en daar in moerassen, tureluurs op de kwelders en kieviten op allerlei plaatsen. De aantallen waren echter veel kleiner dan nu. Zoete graslanden waren er nauwelijks vergeleken met nu. Met het in gebruik nemen en houden van graslanden voor agrarisch gebruik onstonden er planten- en dierengemeenschappen die de oorspronkelijke vervingen. Met de grotere arealen grasland werden de weidevogelpopulaties langzamerhand ook groter.

Hoe is de achteruitgang van weidevogels te verklaren? Kunnen ze de veranderingen niet aan?

De weidevogels hebben, als deel van de vervangingsgemeenschap op graslanden, geleidelijke veranderingen steeds goed op kunnen vangen. Bij te snelle veranderingen is het vermogen tot aanpassing van veel soorten echter te klein. Soorten waarbij dat duidelijk het geval is, noemen we 'kritische soorten'. In principe zijn alle soorten kritisch, maar de een meer of anders dan andere. Soorten als zomertaling, kempfaan en watersnip kunnen het vrijwel niet meer bolwerken op agrarische graslanden. Grutto, slobbeend en veldleeuwerik zijn achteruitgegaan en krijgen het steeds moeilijker. Kievit en scholekster lijken zich nu nog met moeite te kunnen handhaven. Daarnaast zijn er enkele nieuwkomers zoals kuifeend, wintertaling en wulp, maar ook deze hebben het moeilijk.

Vind jij dat mensen iets moeten doen om de achteruitgang te stoppen of zou je de achteruitgang eigenlijk moeten accepteren als een onvermijdelijk gebeuren?

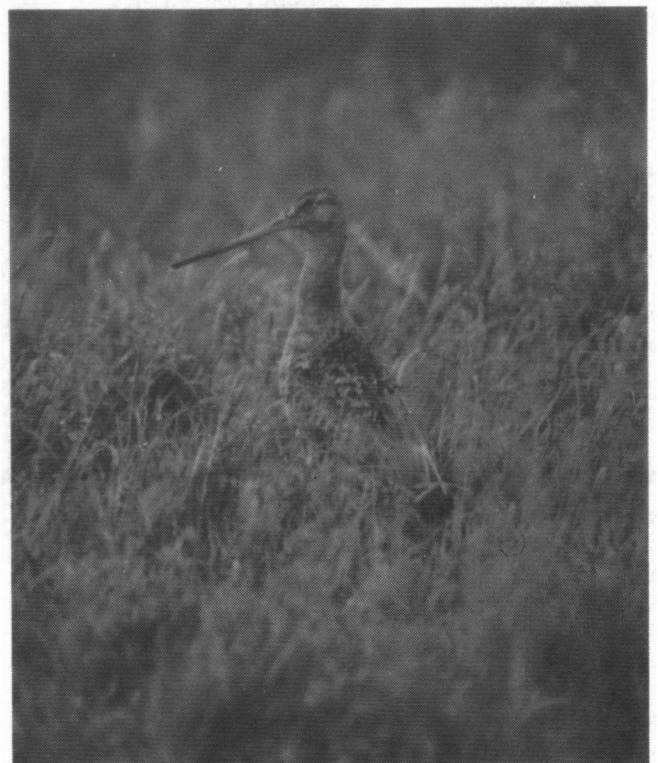
Natuurlijk moeten mensen er iets aan doen. De aanwezigheid van weidevogels zegt iets over de kwaliteit van het grasland. Weidevogels zijn niet alleen geliefd in Friesland omdat ze veel mensen aanspreken, maar ook omdat ze staan voor meer natuur en voor landschappelijke kwaliteit. Geen weidevogels meer betekent ook gifgroene weiden, biljartlakens. Het betekent het verlies van de laatste restjes natuur op het agrarisch grasland. Er valt niets meer te beleven in dat landschap. Dat is een menselijke maat, maar belangrijk! Het moet toch mogelijk zijn om op cultuurgrond voedsel te produceren, waarbij de boer een inkomen kan verdienen en ook de natuur een plaats kan hebben. Een soort basisnatuurkwaliteit. Dat kan slechts bij 'verweving' van functies. De maatschappij moet kiezen of ze daar geld voor over heeft of niet.

De weidevogelbescherming heeft in Friesland een grote vlucht genomen met de bescherming van nesten en kuikens. Men probeert dat elders in Nederland met overheidssteun ook op te zetten. Is dat voldoende?

Met de bescherming van nesten en kuikens alleen kunnen we het niet redden. Het is van groot belang ook het biotoop, het vochtige graslandmilieu, te behouden. Bovendien verdient het aantal van een kleine 4000 vogelwachters dat de BFVW opgeeft, wel enige nuancering. Daarbij zijn, laten we zeggen, ook mensen die op een verloren zaterdag eens een slag in het veld maken en het dan wel weer gezien hebben. Maar een feit is dat er nergens anders zoveel vogelwachters en boeren zijn die zich echt om de weidevogels bekommeren als in Friesland. Maar zonder dat de overheid goede omstandigheden schept, zodat economisch gewin hier en daar een stapje terug kan doen ten gunste van de bescherming van weidevogels, is het dweilen met de kraan open.

Heeft de overheid dan niet genoeg gedaan met haar Relatienotabeleid?

Het Relatienotabeleid heeft ontegenzeggelijk successen geboekt. Dank zij dat beleid is er momenteel in Friesland ca. 7000 hectare reservaatgebied en beheersgebied met 'zwaar beheer', waar voor weidevogels gunstige omstandigheden zijn. Daar broeden inderdaad nog alle soorten weidevogels in hoge dichtheden. Vergeleken met de totaal ruim 160.000 hectare open grasland in Friesland is het echter niet veel. Het is slechts 'hectare-beleid'. Het politiek succes werd afgemeten aan de hectares die werden binnengehaald. Terwijl in het overgrote deel van de Friese agrarische graslanden in feite niets gebeurde. De verwevenheid landbouw/natuur is uit het zicht verdwenen. De overheid werkte niet mee en de landbouw wilde niet. Misschien is de verwevenheid teveel bekeken vanuit een gezichtspunt van botanisch beheer. Gek genoeg heeft dat mede te maken met verkeerd woordgebruik. Botanische reservaten in Friesland werden steevast aangeduid met 'fûgeltsjelân'. Bij botanisch beheer valt voor de boer inderdaad weinig meer te oogsten. Zo ontstond de mythe dat in weidevogelreservaten geen weidevogels broeden en dat geen boer er percelen wil huren. In werkelijkheid ligt dat duidelijk anders. Weidevogelbeheer is gebaat bij vrij voedselrijke omstandigheden. Voor de boer is dit wel degelijk interessant. Dat blijkt ook wel uit het feit dat het Staatsbosbeheer geen enkele moeite kost om grond in weidevogelreservaten te verhuren of te verpachten. Maar misschien speelde bij het slechte imago van de weidevogelreservaten ook wel mee dat er geen kievitseieren mogen worden gezocht.

Grutto

foto Lubbert Boersma

Paartje Slobeenden

foto Douwe Franke

Bij de 'strijd' om de hectares nieuwe natuur is de provincie vorig jaar met een nieuwigheid gekomen: 'vliegende hectares', waar boeren vrijwillige beheersovereenkomsten kunnen afsluiten gedurende een bepaalde periode. Zet dat zoden aan de dijk voor het behoud van de weidevogels?

In het concept van de provincie gaat het om totaal ca. 5000 ha. niet begrensde hectares die in principe overal kunnen worden neergelegd. Naar mijn mening kan het een bescheiden bijdrage leveren aan het behoud van de weidevogels. Maar alleen als er duidelijke criteria gesteld worden. Ten eerste moet het gaan om gebieden waar (nog) weidevogels zitten. Bovendien moeten er eisen gesteld worden aan de waterhuishouding. Hogere peilen zijn een voorwaarde voor het broeden van veel weidevogels. Zonder terzake doende criteria zijn 'vliegende hectares' voor weidevogels niet zinvol en slechts een douceurtje voor de landbouw. En dan nog iets, het geldt voor de beheersovereenkomsten dient mijns inziens uit de landbouwbegroting zelf te komen en niet uit de begroting voor natuurbehoud. Het betreft gronden voor agrarisch gebruik, waar een basisnatuurkwaliteit wordt nagestreefd. Weidevogels horen gewoon thuis op agrarisch grasland.

Vind je dat de provincie Friesland het voortouw zou moeten nemen bij de ontwikkeling van een Friese weidevogelbeleid?

Gelukkig heeft de provincie daar nu eindelijk een begin mee gemaakt. Het is van het grootste belang dat de provincie weidevogelbeleid gaat ontwikkelen. Zeker nu in de toekomst landelijke

taken op natuurgebied overgeheveld gaan worden naar de provincie, ligt dat voor de hand. Wanneer in weidevogelprovincie Friesland een effectief weidevogelbeleid van de grond komt, zal dat zeker ook landelijke uitstraling kunnen hebben. En dat is mooi meegenomen. Friesland kan hier laten zien dat zij het zelf minstens zo goed kunnen als in Den Haag.

Wat versta je onder een 'effectief' beleid?

Daaronder versta ik een beleid dat zich primair richt op de effecten ervan. Een dergelijk beleid richt zich op het behoud van de weidevogelpopulaties. Het uiteindelijk doel is het stoppen van de achteruitgang. Dat zou al mooi zijn. Het gaat niet primair om de hectares maar om de weidevogels zelf. Hectares zijn een middel. Ze zijn slechts belangrijk voor zover ze bijdragen tot het doel van het behoud van populaties. Als bijvoorbeeld vliegende hectares toch niet blijken bij te dragen tot het doel zoals het behoud van de weidevogelpopulaties, dan moet er wat beters worden bedacht.

Maar als je je richt op het behoud van weidevogelpopulaties, dan heb je het in feite over aantallen. In de trant van: zoveel grutto's willen wij in Friesland. Is dat wel realistisch? Kan je je er wel aan houden?

Het lijkt misschien gevaarlijk de natuur zo getalsmatig te benaderen. Maar neem het omgekeerde, je stelt jezelf geen duidelijke doelen, dan wordt je inspanning veel waziger en kun je niet beoordelen of je aan je doelstelling hebt voldaan. Bovendien we weten ondertussen wel iets van de omstandigheden waarbij weide-

vogels al of niet gedijen. Dus hebben we het in principe zelf min of meer in de hand. Bovendien, en dat is minstens even belangrijk, kan de samenleving als geldschietster dan veel beter controleren of en waar het geld goed besteed wordt.

Hoe zou je zo iets dan in de praktijk uit moeten werken?

We beginnen met het vaststellen van streefpopulaties voor bepaalde soorten weidevogels in Friesland, ofwel hoeveel willen we er minimaal hebben. Dan schept dat verplichtingen om je daarvoor in te spannen. Dat betekent dat er taken moeten worden gesteld. Die taakstellingen kunnen worden verdeeld over de landbouw met de nadruk op algemene soorten weidevogels en de natuurbescherming met de nadruk op de meer kritische soorten. Je kunt dan denken aan een verdeling over verschillende graslandsystemen zoals gangbare landbouw, extensievere vormen van landbouw of bedrijfsstijlen, beheersgebieden en reservaten. Elke 'sector' is daarbij verantwoordelijk voor een deel van de populatie. Daarvoor moet je eerst met elkaar om de tafel om tot een verdeling te komen, die door iedereen gedragen wordt. Elke 'sector' kan worden aangesproken op de resultaten. Dit betekent tegelijk dat een systeem voor het meten van de resultaten erg belangrijk wordt. Kortom een weidevogelmeetnet. Alleen zo kan de samenleving greep houden op de ontwikkeling van de resultaten.

Hoe denk je in dit verband over het initiatief voor een weidevogelmeetnet dat de Werkgroep Weidevogel Monitoring in mei heeft gelanceerd?

Op een dergelijk initiatief zitten we eigenlijk al lang te wachten. De ideeën bestonden al eerder, maar het is er in het verleden eigenlijk nooit van gekomen. Voor het eerst komt er cijfermateriaal op tafel, waarmee het mogelijk wordt om alle soorten weidevogels verantwoord te kunnen monitoren. Bovendien kunnen we de Friese situatie eindelijk verantwoord vergelijken met die elders in Nederland. Ik wil wel kwijt dat het belangrijk is dat er behalve informatie over aantal broedparen ook informatie op tafel komt over beheer en gebruik van de grond; misschien een zaak voor de provincie. Het interessante is dat het gaat om een initiatief van SOVON, FFF en BFVW, bedoeld als samenwerkingsproject tussen de particuliere natuurbescherming en de overheid. Het is een goede zaak dat dat nu van de grond komt. Zeker bij een nieuw Fries weidevogelbeleid zal het meetnet onmisbaar blijken. Zonder meetnet kun je niet vaststellen wat het resultaat is van je inspanningen.

Is de nieuwe aandacht voor de weidevogels niet een soort terugval naar oude ideeën na de geweldige aandacht die de ecologische hoofdstructuur en de ontwikkeling van nieuwe natuur de laatste jaren hebben gehad?

De ideeën rond de ecologische hoofdstructuur en natuurontwikkeling hebben een enorme push en nieuw élan gegeven aan het denken over natuur. Vooral de ecologische hoofdstructuur met vergroting en koppeling van natuurgebieden en eigen waterhuishouding spreekt mij zeer aan. Het heeft de nadruk erop gevestigd dat natuurgebieden een samenhangend geheel vormen. Het heeft ook geleid tot nieuwe ideeën over de samenhang tussen natuurgebied en de productiegebieden daarbuiten. De hele problematiek van verweving en scheiding, buffergebieden en integraal waterbeheer hangt hier mee samen. Bij de ontwikkeling van nieuwe natuur, ook wel optimistisch 'wildernis' genoemd, is wat meer nuancering op zijn plaats. Je moet je goed afvragen wat je wilt met die gebieden, hoe de uitgangssituatie is en wat je perspectief is. Moerasontwikkeling in voormalige landbouwgebieden eist een andere benadering en afweging dan in bestaande natuurgebieden. Je moet kijken naar de natuurwaarden die verdwijnen en naar de natuur die mogelijk zal ontstaan en natuurlijk naar de kosten. Sommige gebieden lenen zich goed voor moerasontwikkeling maar andere niet. Ik vind dat er ruimte moet blijven voor door de mens beïnvloede natuur, zoals botanische reservaten en weidevogelreservaten. Bovendien, de maatschappij vraagt dat van ons. Trouwens in Nederland blijft toch alle natuur in meerdere of mindere mate door de mens beïnvloed. Voor echte 'wildernis' is geen ruimte in Nederland.

Graspieper

foto Lubbert Boersma

Een laatste vraag! Is weidevogelbeleid nog wel van deze tijd? Volgens sommigen is het eigenlijk slechts 'soortenbeleid', onderhevig aan toevallige voorkeuren van mensen en daarom in principe niet duurzaam.

Natuurlijk is weidevogelbeleid van deze tijd. Er is in het verleden eigenlijk geen weidevogelbeleid geweest. Weidevogels waren er gewoon als natuurlijk verschijnsel op de cultuurgraslanden. Pas sinds de cultuurdruk in zo'n snel tempo is opgevoerd zijn de weidevogels in de verdrukking gekomen. Juist nu is weidevogelbeleid nodig en dus heel modern. Wat was het andere punt ook al weer? O ja, is soortenbeleid wel duurzaam? Allereerst is weidevogelbeleid in feite geen soortenbeleid.

Soortenbeleid doe je in de dierentuin. Zelfs al zou je je vooral richten op de grutto, dan nog staat die voor de gehele vogelgemeenschap van de graslanden. Het gaat om de basiskwaliteit van

de cultuurgraslanden en -bouwlanden. Daarvoor zijn weidevogels indicatoren. Die basiskwaliteit is van duurzaam belang in landelijke Friesland. Weidevogelbeleid is gewoon nodig in deze tijd.
